

«МАКИ ПАМ'ЯТІ, АБО УКРАЇНА У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ»

Вступ до історії, 5 клас

Ігор КОЛЯДА, професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти

НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор історичних наук;

Артем ГАНЕНКО, студент факультету історичної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова

Мета:

- сформувати уявлення про події Другої світової війни в історії України, про політику загартників «нового порядку» на окупованих територіях, про рух Опору в Україні, про явище Голокосту, ознайомити про увіковічення пам'яті жертв Другої світової війни;

- сформувати практичні компетентності: уміння працювати з підручником, читати і переказувати історичний текст, обирати головне та другорядне, ділити текст на частини й створювати підзаголовки, складати план, ставити запитання до тексту, відповідати на поставлені запитання та на запитання до тексту параграфа, працювати з історичним атласом та контурною картою, описувати історичні події;

- виховати пізнавальний інтерес до історії України, шанобливе ставлення до героїчного минулого свого народу, бережне ставлення до пам'ятників, що увіковічують пам'ять про загиблих у Другій світовій війні.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Навчально-методичне забезпечення: «Вступ до історії»: підручник до 5 класу, Власов В. С., – Київ: Генеза, 2018 р., 208 с.; Атлас з історії України, 5 клас (з контурною картою), за ред. Д. В. Ісаєва. – Київ: Картографія, 2014 р., 24 с.; Робочий зошит Історія України (Вступ до історії) 5 клас, Власов В. С. – Київ: Генеза, 2015 р. – 24 с.; аудіо та візуальні засоби.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань та мотивація діяльності.

Учитель пропонує переглянути фрагмент фільму «У бій ідуть лише «старики» (режисер Л. Биков, кіностудія імені О. П. Довженка, 1973 р.) та відповісти на запитання:

- Хто знає, яким подіям присвячено ці пам'ятники та фільм Л. Бикова?

- Як Україна пов'язана з цією подією?

- Як у календарі відзначено дні 8 та 9 травня? Якій події присвячено відзначення цих днів у календарі?

Під час вивчення теми нашого уроку «Маки пам'яті, або Україна у Другій світовій війні» ми і з'ясуємо, що для нашого народу означають дні 8 та 9 травня і чому важливо про ці дні пам'ятати та відзначати їх у колі друзів, родини.

II. Вивчення нового матеріалу.

План уроку

1. Коли почалася і як розгорталася на території України Друга світова війна?

2. «Новий порядок» окупантів і українці. Голокост. Трагедія Бабиного яру.

3. Рух Опору.

4. Як в Україні вшановують пам'ять про жертв Другої світової війни?

1. Коли почалася і як розгорталася на території України Друга світова війна?

Використовуючи **розповідь**, учитель висвітлює події початку Другої світової війни.

Учитель. 1 вересня 1939 р. нападом Німеччини на Польщу розпочалася Друга світова війна. Їй передувала таємна угода керівників нацистської Німеччини й більшовицького Радянського Союзу – Адольфа Гітлера та Йосипа Сталіна, кожен з яких прагнув володарювати у світі. Вожді на свій розсуд вирішили долю багатьох народів Європи. За їхньою згодою, західноукраїнські землі,

які перебували у складі Польщі, відійшли до Радянського Союзу. На приєднаній території радянська влада запроваджувала такі самі порядки, як і в Східній Україні, застосовуючи репресії та терор проти місцевого населення. Крім того, мир між Німеччиною й СРСР виявився нетривким.

Первісне закріплення за запитаннями та завданням учням.

- У якому році розпочалась Друга світова війна?
 - Що уклали між собою керівники нацистської Німеччини й більшовицького Радянського Союзу?
- Розкриваючи зміст терміна «світова війна» вчитель використовує **пояснення**.

Учитель. Світовою називають війну, у вир якої втягнуто дуже багато країн. Людство пережило дві світові війни, й обидві сталися в XX ст. Перша світова війна тривала від 1914 по 1918 рр., у ній брали участь 38 країн, після неї невпізнанно змінилася карта Європи.

Первісне закріплення за запитаннями:

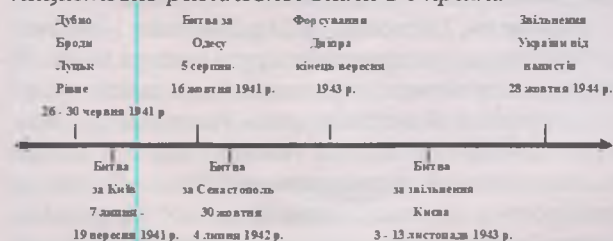
- Які війни в історії людства називають світовими?
- Скільки тривала Перша світова війна?
- Скільки країн брало участь у цій війні?

Використовуючи **образну розповідь та карту**, вчитель висвітлює події Другої світової війни в Україні.

Учитель. 22 червня 1941 р. Німеччина напала на Радянський Союз – так почалася нацистсько-радянська війна. Україна зазнала ударів ворога вже в перші години війни. Наша земля стала безпосереднім полем бою. На ній точилися криваві битви, що призводили до страхітливих руйнувань і загибелі мільйонів солдатів і мирних жителів. Вигнання з України нацистських окупантів відбувалося в 1943–1944 рр. Наприкінці 1944 р. вся територія України в сучасних кордонах була звільнена від гітлерівських військ. За звільнення рідної землі наш народ заплатив найвищу ціну: у лавах Червоної армії – так називалися збройні сили СРСР – воювало понад 6 млн українців, з них 3 млн – загинули.

Первісне закріплення, завдання учням:

- Занотувати дати нацистсько-радянської війни в Україні.
- На контурній карті показати найбільші битви в Україні.
- На лінії часу вказати основні дати та битви нацистсько-радянської війни в Україні.

2. «Новий порядок» окупантів і українці. Голокост. Трагедія Бабиного Яру.

Учитель, використовуючи **пояснення**, ознайомлює учнів зі змістом термінів та понять.

Учитель. Окупація – тимчасове загарбання однією державою території іншої.

«Остарбайтер» (перекл. з німец. «людина зі scho-du») – людина, котру вивезли нацисти на примусові роботи до Німеччини.

Колоніст – один із переселенців, що засновують колонії на інших планетах.

Первісне закріплення, завдання учням.

- Учні занотують до конспекту визначення цього поняття.

Нагрудний знак «Ost»

Вивіз євреїв до концтаборів

Вивіз українців на примусові роботи до Німеччини

Розкриваючи окупаційну політику нацистів, учитель використовує прийом **доведення та ілюстрації**.

Учитель. Окупанти прагнули перетворити українські землі на «постачальника» продовольства та сировини. Так, через рік від початку нацистсько-радянської війни територію України було цілком окуповано німецькими військами та їхніми союзниками. Нацисти

встановили так званий «Новий порядок», який відзначався ворожістю та жорстокістю. Окупанти закатували близько 5 млн мирного населення та військовополонених з України. До Німеччини на примусові роботи було відправлено 2,4 млн юнаків та дівчат, яких називали «остарбайтерами».

Первісне закріплення, відповіді на запитання:

- Як називали окупанти свою владу в Україні?
- У чому виявилась її ворожість та жорстокість?
- Хто такі «остарбайтери»?

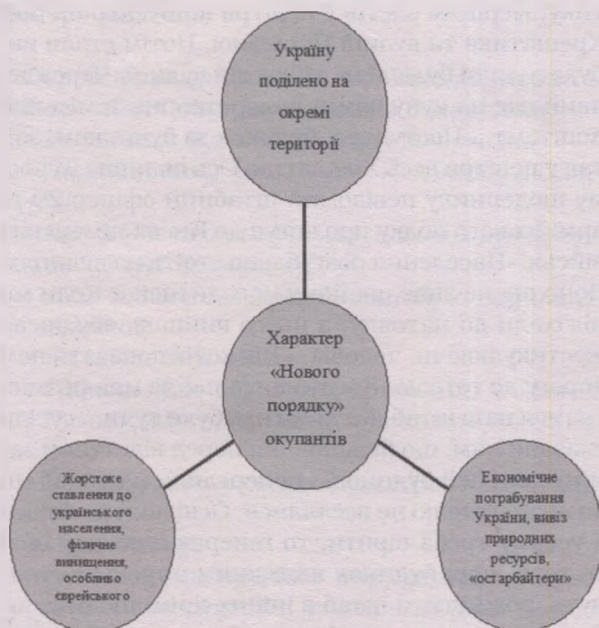
За допомогою **стислої характеристики та структурної схеми** вчитель висвітлює характер окупаційного «Нового порядку».

Учитель. Окупувавши Україну, нацисти поводили себе як колонізатори:

по-перше, Україну було поділено на окремі території;

по-друге, економічне пограбування України, вивіз природних ресурсів, вивіз українців на примусові роботи до Німеччини;

по-третє, жорстоке ставлення до українського населення, фізичне винищення, особливо єврейського населення.

Завдання учням.

- Занотувати схему до конспекту.

Варіант А. Уявлення про трагедію Голокосту вчитель формує, використовуючи прийом **посилання на літературний твір**.

Учитель. Однією з трагедій Другої світової війни став Голокост – фізичне винищення євре-

їв нацистами в усіх країнах Європи. Трагедії Бабиного Яру в окупованому нацистами Києві восени 1941 р. – одна зі сторінок Голокосту. Коли, починаючи з 29 вересня 1941 р. і до жовтня 1943 р., гітлерівська окупаційна влада знищили понад 100 тис. осіб. Першими жертвами Бабиного Яру стали київські євреї. Власне, про той похід смерті вулицею Артема (нині – Січових стрільців) докладно розповідає у своєму документальному романі «Бабин Яр» автор, киянин, очевидець трагедії, Анатолій Кузнецов: «У батьків Діна була на початку сьомої ранку. Весь будинок не спав. Ті, хто їхав, прощалися із сусідами, обіцяли писати, доручали їм речі, квартири, ключі. Старенькі багато нести не могли, цінностей у них не було, просто взяли найнеобхідніше та харчі. На вулиці Артема вже було справжнє стовпотворіння. Люди з вузлами, з візками, різні двоколки, підводи, інколи навіть вантажівки – усе це стояло, потім просувалося трохи, знову стояло. Дуже багато було проводжальників: сусіди, друзі, родичі, українці й росіяни, допомагали нести речі, вели хворих, ба й несли на плечах. Уся ця процесія рухалася надто повільно, а вулиця Артема дуже довга. Лише десь у пообідді дісталися до цвинтарів... Тут упоперек вулиці була дротяна загорожа, стояли протитанкові іжаки – з проходом посередині, стовбичили шеренги німців із бляхами на грудях, а також українські поліцаї у чорних одностроях із сірими обшлагами. Усе було дуже незрозумілим. Діна посадила батьків біля цвинтарної брами, а сама пішла подивитися, що робиться попереду. Як і багато інших, вона досі гадала, що там стоїть потяг. Чутно було якусь близьку стрілянину, у небі низько кружляв літак, і взагалі навколо панував тривожно-панічний настрій. У юرمىську – уривки розмов:

– Це війна, війна! Нас вивозять подалі, де спокійніше!

– А чому лише євреїв?

Якось бабуся доволі авторитетним тоном припускала:

– Ну, тому, що вони споріднена з німцями нація, їх вирішено вивезти насамперед.

Діна заледве проштовхувалася в натовпі, все більше непокоїлась і тут побачила, що попереду всі складають речі. Різні носильні речі, клунки та валізи до купи ліворуч, усі продукти – праворуч. А німці спрямовують усіх далі, частинами: відправлять групу – чекають, потім із певним інтервалом знову пропускають, рахують, рахують... стоп. Діні стало моторошно. Нічого схожого на залізничний вокзал. Вона ще не знала, що це, але всією душею відчула, що це не вивіз. Усе, що завгодно, тільки не вивіз. Особливо дивували ці поблизькі кулеметні черги...» (Анатолій Кузнецов, із документального роману «Бабин Яр»).

Первісне закріплення за запитаннями:

- Коли відбувалися трагічні події в Бабиному Яру?
- Скільки було знищено єврейського населення?
- Кто є автором документального роману «Бабин Яр»?
- По якій вулиці проходив «похід смерті»?

Варіант Б. Формуючи уявлення про трагедію Голокосту, вчитель організовує ланцюжкове і рольове читання.

Первісне закріплення, завдання учням:

- Прочитати уривок з документального роману «Бабин Яр».

Використовуючи прийом **аналізу художнього твору**, вчитель формує уявлення про повсякдення життя українців у період нацистської окупації та організовує **самостійну роботу учнів**.

Учитель. «...Народні школи закрито, вчителям і учням треба відбувати трудову повинність. Студентів медінституту скликали на подвір'ї і сказали, що в навчанні робиться перерва, а всі студенти їдуть на роботу до Німеччини. Як хто протягом трьох днів не з'явиться на вокзал із речами, родина такого не одержить хлібних карток, а майно конфіскується. Трамваї ходять тільки в години переїзду робітників німецької промисловості, а мешканці Києва не мають права увійти в трамвай, хіба хто впроситься й заплатити кондукторові десять карбованців. Крамниці, на які ото з надією поглядали кияни, вже відремонтувалися, все в них є і все те – «нур фюр дойче» (тільки для німців). Кооперативи вже закриті, перукарні, фотографії, комісійні крамниці конфісковані. Театри вже четвертий раз розігнані. Кияни, які ще не вивезені на роботу, не вдовольняються шістьма кілограмами просяно-каштанового хліба на місяць, що чесно, акуратно й без черг почали оце недавно видавати хлібні будки. Їх навіть не розчулює, не підкуплює красивий золотисто-іскристий від щедро змішаної просяної луски колір цього хліба, вони кажуть, що хоч який голодний, а вкусити такого хліба не можеш. А ось і чергова постанова – заборона довозу до міста будь-яких продуктів. Усі базари віднині назавжди закриваються. На всіх шляхах, мостах, входах, в'їздах до Києва поставали застави поліцаїв. Ці відбирали все те, що несли київські нуждарі на плечах». (З роману-хроніки «Хрещатий яр» очевидиці київської окупації Докії Гуменної).

Первісне закріплення, відповісти на запитання після ознайомлення з джерелом:

1. Що вчителі та учні повинні були відбувати?
2. З якого інституту студентів першими почали вивозити до Німеччини?

3. Що нацисти робили с родиною студента, котрий не з'явиться протягом трьох днів на вокзалі з речами?

4. Хто мав право користуватись громадським транспортом?

5. Як перекладається з німецької «нур фюр дойче»?

6. Скільки разів розганяли театри в Києві?

7. Які продукти видавали українцям нацистські окупанти?

Уявлення про наслідки воєнних дій періоду нацистсько-радянської війни в Україні вчитель формує, використовуючи **комбінований прийом роботи з художнім твором**.

Учитель. 3 липня 1941 року, Й. Сталін проголосив тактику спаленої землі: «У захоплених ворогом районах треба створювати партизанські загони... для боротьби з частинами ворожої армії... для підривання мостів, шляхів, псування телеграфного і телефонного зв'язку, підпалу лісів, складів і обозів... не залишати ворогові жодного кілограма хліба... хліб і пальне, яке неможливо вивезти, мають бути знищені». Одним із моментів цієї тактики і стало знищення центру Києва. Пожежі й вибухи почалися з самого моменту захоплення Києва нацистами – 19 вересня 1941 р., а 24 вересня почали вибухати будівлі на Хрещатику. Першим злетів у повітря кінотеатр на розі Хрещатика та вулиці Прорізної. Потім стали вибухати інші будівлі на тій самій вулиці. Через деякий час на купу каміння перетворився міський поштамт... Поступово, будинок за будинком, злітав у повітря весь Хрещатик. Ось як пише у своєму щоденнику невідомий штабний офіцер 29-го армійського полку про вступ до Києва німецьких військ: «Населення розгублено стоїть на вулицях. Воно ще не знає, як йому поводитися... Коли ми підїхали до натовпу, з нього вийшов, збуджено жестикулюючи, чоловік... Він хотів показати нам дорогу до готелю «Континенталь», де мав розміститися наш штаб. Коли ми прибули туди... сусіди сказали нам, що більшовики перед відступом замінували цей будинок, і попередили нас, щоб ми до цього готелю не вселялися. Оскільки росіянам в усьому треба вірити, то генерал наказав, щоб до того, доки будинок належним чином не оглянуть, розмістити штаб в інших приміщеннях...». За спогадами цього офіцера, будинки вибухали і спалахували то в одному, то в іншому кінці Києва. Зокрема, про підривання об'єктів неподалік од Лаври, на території Печерської цитаделі, було відомо, але не попереджено: «Спочатку злетів у повітря майданчик перед цитаделлю, де знаходився спостережний пункт артилерії та зенітна гармата. Мешканці ще вчора казали, що це місце, можливо, було заміноване росіянами.. Вибух забрав у нас багатьох офіцерів, унтер-офіцерів і

солдат... Одрозумів ж після вибуху майданчика пролунав другий вибух неподалік од цитаделі, який зруйнував будинок і цим загородив вулицю – цього, власне, й домагалися».

«Ворог зайняв Київ лише два тижні тому, а здавалося, ніби промайнуло ціле життя. Вибухи й пожежі Хрещатика, розстріли в Бабиному Яру, голод і злидні – все спресувалося у два тижні. У жовтні окупанти примусили полонених розчищати проїжджу частину Хрещатика. Вночі 22 жовтня десь знову щось вибухнуло. На ранок наступного дня на парканах з'явилося оголошення коменданта: «Сьогодні 100 мешканців міста Києва були розстріляні. Це є попередженням. Кожний мешканець Києва є відповідальним за кожний акт саботажу...» Тож як жити, як пережити оте лихо, не зламатися, вистояти, дочекатися кращих часів? «...Головне – хліб насущний. Магазины фактично припинили своє існування... Спершу по вступі німців кияни ходили міняти речі на продукти в приміських селах, де тоді ще не дуже голодували. Довідавшись про міські злидні, селяни й собі приїздили возами в Київ. Обмін відбувався приблизно за такою схемою: за начеб-то два пуди пшона в торбі, що не важила часто-густо й одного пуда, правили зимове пальто, гарний костюм – звичайно, чоловічі», – описав свої враження очевидець подій Дмитро Малаков.

Первісне закріплення, відповісти на запитання після ознайомлення з джерелом:

- Коли і ким був виданий цей документ?
- Яку тактику проголосив Й. Сталін у документі?
- Яка подія стала одним із головних моментів реалізації цієї тактики?
- Яка будівля на Хрещатику була зруйнована першою?
- Як називався готель?
- Скільки людей було розстріляно 23 жовтня?
- Які заклади практично припинили своє існування?
- Як відбувався товарообмін серед населення?

3. Рух Опору.

Застосовуючи **прийом міркування** з використанням ілюстрацій, учитель формує в учнів уявлення про рух Опору в Україні.

Учитель. Важливу роль у розгромі окупантів на загарбаних українських територіях відігравав **рух Опору**. У чому він виявився? Український народ не змирився з нацистською окупацією – виникає рух Опору. У лісах розгортається діяльність партизанських загонів, у містах і селах діють антинацистські підпільні організації та групи, які переважно складалися з юнаків та дівчат. На Волині й Поліссі розгорнувся повстан-

ський рух. Було створено Українську повстанську армію (УПА), символічним днем заснування якої вважають 14 жовтня 1942 р. Населення вступало до УПА або надавало їй усіляку підтримку. УПА воювала і проти гітлерівських загарбників, і проти Червоної армії, прагнучи створити незалежну Українську державу. Після завершення Другої світової війни, яка не принесла Україні незалежності, УПА була реорганізована в збройне підпілля, що діяло до середини 1950-х років. Через лави УПА пройшло понад 100 тис. осіб. У СРСР проти повстанців використовували регулярну армію. За участь у повстанському русі чи його підтримку було репресовано понад півмільйона осіб. Довгі десятиліття ті учасники Другої світової війни, які боролися в лавах Української повстанської армії, були зневаженими і забутими, бо в СРСР згадка про УПА була небезпечною, учасникам повстанського руху було відмовлено у визнанні й шанобливому ставленні. Дослідження історичних джерел, зокрема архівних документів, з яких можна довідатися про діяльність УПА, стало можливим тільки в незалежній Україні. Символічно, що **День захисника України** відзначають саме 14 жовтня. Від 2015 р. це державне свято.

Первісне закріплення за запитаннями та завдання учням:

1. У яких регіонах розгорнувся рух Опору?
2. З кого складався рух Опору?
3. До яких років діяло підпілля УПА?
4. На контурних картах показати розгортання партизанського руху та повстанського руху.
5. Занотувати дату День захисника України.

4. Як в Україні вшановують пам'ять жертв Другої світової війни?

Використовуючи **розповідь**, учитель формує уявлення про вшанування пам'яті жертв Бабиного Яру в Україні.

Учитель. Протягом двох діб Бабин Яр перетворився на символ загальнолюдської трагедії, жорстокої наруги над тисячами безневинних людей. Розстріли тут тривали впродовж усього періоду окупації, жертви Бабиного Яру – в'язні великого концтабору, розташованого неподалік, на Сирці, військовополонені, підпільники, борці за незалежність України, з-поміж них – поетеса Олена Теліга. Сьогодні урочище Бабин Яр – меморіал-застереження, де щороку відбуваються поминальні та жалобні заходи. Меморіал складається з кількох пам'ятників. Один з них, на початку власне Яру та неподалік Сирецького концтабору, вшановує всіх, кого вбито тут під час окупації. Його споруджено 1976 р. (скульптор М. Лисенко та ін.). Другий, теж біля місця масових розстрілів, установлено 1991 р. (архітектор Ю. Паскевич, художник К. Левич та ін.). Він має вигляд єврейського символу «менори» й при-

свячений загиблим євреям. Третій – у 2001 р. в парку біля станції метро «Дорогожичі» встановлено бронзовий пам'ятник дітям, які загинули у Яру (скульптор Валерій Медведєв).

Пам'ятник «Менора»

Пам'ятник дітям знищеним у Бабиному Яру

Первісне закріплення за запитаннями та завданням учням.

• Скориставшись ілюстраціями і текстом підручника, опишіть стисло пам'ятники, які вшановують жертв Бабиного Яру. Яке символічне значення втілює кожен з них?

• Чому важливо берегти пам'ять про події Другої світової війни? Як досягти того, щоб пам'ять про події Другої світової війни примиряла, а не розсварювала? Як у вашій школі відзначають День пам'яті та примирення та День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні? Чому живе традиція покладати квіти до пам'ятників воїнів-переможців?

Ушанування пам'яті жертв Другої світової війни вчитель висвітлює, застосовуючи **прийом картинного опису**.

Учитель. Друга світова війна закінчилася 1945 р. Вона забрала життя від 8 до 9 млн громадян України. Урочистості з ушанування пам'яті загиблих у Другій світовій війні за участі найвищих посадових осіб держави відбуваються 8 і 9

травня в Національному музеї історії України у Другій світовій війні. За ті чотири десятиріччя, упродовж яких працює музей, тут зібрано найбільшу та найбагатшу колекцію пам'яток воєнної історії України, що налічує близько 400 тис. музейних експонатів. До музею веде галерея зі скульптурними композиціями, які символізують героїчну боротьбу на фронті, у тилу та підпіллі. Ліворуч на пагорбі – чаша «Вогонь Слави», праворуч на окремому майданчику розташовано експозицію виставки бойової техніки та озброєння, задіяної в збройних конфліктах другої половини ХХ – початку ХХІ ст. На площі Меморіалу встановлено багатофігурні скульптурні композиції «Передача зброї» та «Форсування Дніпра». Увінчує головну будівлю Меморіального комплексу, символізуючи подвиг народу в роки війни, скульптура «Батьківщина-мати». Фігуру жінки зі щитом і мечем у руках встановлено на п'єдесталі 40-метрової висоти (загальна висота – 102 м, вага близько 500 т), висота скульптури – 62 м. Автор монумента – скульптор В. Бородай. У підмурку монумента розташовано експозиційні зали музею.

Первісне закріплення за запитаннями та завданням учням:

• Коли святкується День примирення та День перемоги над нацизмом?

• Занотувати до конспекту:

Національний музей історії України у Другій світовій війні – це один з найбільш великих музеїв України, котрий висвітлює історію Другої світової війни, у якому знаходиться найбільша кількість матеріалів, пов'язаних з періодом Другої світової війни.

III. Закріплення та повторення вивченого матеріалу.

Учитель організовує колективну роботу у формі ігрового прийому «мікрофон». Учні об'єднуються у 3 команди, обирають назву команди, девіз та лідера. Учасники відповідають на поставленні вчителем запитання:

- Коли розпочалась Друга світова війна?
- Розкрийте зміст таких термінів та понять, як: окупація, голокост, остарбайтер, депортація, світова війна.
- У якому році Україна опинилась у вирі Другої світової війни?
- Що таке політика «Нового порядку»?
- Хто представляв рух Опору?
- Коли остаточно було звільнено Україну від нацистських загарбників?
- Коли відзначається День захисника України?
- Коли відзначається День примирення та День перемоги?

IV. Підбиття підсумків уроку.

Узагальнення вчителя. Друга світова війна є одним із найтрагічніших явищ в історії

людства, адже в період цієї війни людство втратило приблизно 50 млн населення. Однією з держав, котра найбільш постраждала в роки тієї жахливої війни, була Україна, тому що мільйони українців загинули, було знищено сотні міст, тисячі сіл, тисячі пам'яток культури. Але український народ разом з іншими народами світу здобув Перемогу над нацизмом. Ця війна залишила слід майже в кожній українській сім'ї, наше завдання зберегти пам'ять про цю війну, передати її наступним поколінням українцям, прагнути не допустити повторення трагедії такого масштабу.

V. Домашнє завдання.

1. Опрацювати § 17 та підготувати відповідь на запитання: Чому для українців є важливим відзначення Дня примирення?
2. Уявіть, що ви житель міста Київ у період нацистської окупації, усно складіть лист до свого батька фронтовика.
3. Дізнайтесь у своїх бабусь /дідусів про події Другої світової війни та складіть усну розповідь про участь ваших прадідів у Другій світовій війні.

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ АВТОРІВ ЖУРНАЛУ

1. Автор подає до редакції рукопис статті українською мовою обсягом до 20 сторінок формату А4 документа Word на електронну пошту: ovgisem@yandex.ru.
2. Текст рукопису потрібно набрати на комп'ютері (у програмі **Word**, півтора інтервала між рядками, розмір шрифту 14).
3. Ілюстрації подаються в окремих файлах у форматі **JPEG**.
4. Бібліографія до статті має бути складена з додержанням стандартів, прийнятих ВАК України.
5. До рукопису додаються дані про автора (прізвище, ім'я та по батькові, місце роботи, посада, вчений ступінь, звання, адреса, телефон).
6. Автор підписує другий примірник рукопису, стверджуючи цим достовірність дат, цитат, фактів тощо.
7. Статті, які передбачається використати під час подання до захисту дисертаційних робіт, надсилати з рецензією. Необхідно зазначити УДК, написати трьома мовами (українською, російською, англійською) ім'я і прізвище автора, назву статті, анотацію та ключові слова.
8. Прохання не надсилати одні й ті самі матеріали водночас до нашого журналу та інших видань.

Редакція